
Mrazivý návod k přežití. Rozhovor s Lukášem Příbylem, režisérem a autorem cyklu dokumentů Zapomenuté transporty

Mrazivý návod k přežití. Rozhovor s Lukášem Příbylem, režisérem a autorem cyklu dokumentů Zapomenuté transporty

„Většina z nás si pod pojmem holocaust představí pruhované mundúry a vytetovaná telefonní čísla do nebe na ruce, ale o tom moje filmy nejsou, ukazují jiné, „zapomenuté“ příběhy lidí za holocaustu, než jaké jsme většinou zvyklí slyšet...“ přibližuje své filmy Lukáš Příbyl. Čtyřdílný dokumentární cyklus, jehož příprava trvala přes deset let, nabízí ke shlédnutí 3. lékařská fakulta UK, s autorem hovořila Lydie Fialová.

Mohl byste prosím nejprve představit dokumentární cyklus?

Lukáš Příbyl

Cyklus tvoří čtyři filmy, z nichž každý popisuje jeden deportační směr, jednu zemi, kam nacisté poslali transporty českých a evropských Židů: Lotyšsko, Bělorusko, Estonsko a Polsko. Každý jednotlivý film také vypráví o určitém „modelu“ přežití a to, jakým způsobem reagovali muži, ženy, jak se chovaly rodiny. „Lotyšsko“ právě je o rodinách, které si i v otřesných podmínkách ghetta snaží uchovat zdání „normálního života“. Děti chodí do školy, ale kolem šibenice. Mládež pořádá taneční večírky u gramofonu, pod trestem smrti, ty mladé muže pak popraví za přípravu povstání. To vše je kontrastováno s nedalekým táborem Salaspils, kde jsou podmínky tak zoufalé, že převládá naprostý egoismus, bratr nezná bratra, ale jakmile se situace jen trochu zlepší, ti muži si začnou pomáhat. „Bělorusko“ je filmem o mužích, o útěcích z vyhlazovacích táborů a ghet, o boji se zbraní v ruce v partyzánských jednotkách, individualismu. Ti chlapi prakticky neukazují emoce, protože toho viděli tolik, že ztratili význam. Ze sedmi tisíc českých deportovaných jich přežilo jen něco přes dvacet, umírali, ale aby přežili, byli také nuceni zabíjet. Třetí film cyklu, „Estonsko“, je filmem o ženách. Ty přežily díky jisté naivitě, ale hlavně nesmírně pevnému kolektivu, ve kterém si stále vzájemně pomáhaly. Soustředěny jen na vlastní skupinu, vzdaly se do jisté míry individuálního myšlení, ale díky tomu dokázaly ignorovat tu hrůzu, která je obklopovala, a nakonec přežít. A poslední film cyklu, „Polsko“, je o lidské identitě, samotě a strachu, ale i o lásce, optimismu a vůli žít. Ti lidé žili na útěku, v neustálém předstírání, že jsou někým jiným, ale zároveň srší humorem a někteří přežili i díky už zmiňované lásce. Jednotlivé filmy jsou postaveny tak, aby fungovaly samostatně, nezávisle na ostatních, ale pokud shlédnete celou sérii, poznáte, že se jistým způsobem propojují. Informace se nikdy neopakují, ale mezi filmy jsou styčné body a dohromady ukazují „holocaust tak, jak jej neznáme“. Většina z nás si pod pojmem holocaust totiž představí pruhované mundúry a vytetovaná telefonní čísla do nebe na ruce, ale o tom moje filmy nejsou, ukazují jiné, „zapomenuté“ příběhy lidí za holocaustu, než jaké jsme většinou zvyklí slyšet.

Jinak je celý cyklus založen na tom, že všechna slova svědků jsou podpořena autentickými materiály z daného místa a doby, že to, o čem se mluví, skutečně vidíte, protože já věřím, že existuje vizuální záznam téměř všeho. Jen je problém ty fotografie a záběry najít, takže velká část materiálu nepochází z oficiálních archívů. Když dámy, deportované do Estonska, říkají, že si při nucených pracích v přístavu v Tallinnu dělaly legraci z potápěče, v archívu dohledám všechny potápěče, kteří mezi lety 1941 a 1943 pracovali v Pobaltí, dohledám jejich rodiny, až najdu toho, kterého hledám. A na fotografii vidíte, jak mu ty deportované ženy pomáhají do člunu. V Polsku jsem vyměňoval láhve vodky za fotografie, v Německu zase otravoval rodiny příslušníků SS tak dlouho, až mi dali fotografie, jen aby se mě zbavili. Ve filmech není

žádný komentář, jen slova svědků a taky tam nejsou žádné současné nebo dohrávané záběry. Proto jsem třeba pro poslední film o Polsku, kvůli několika minutám, které jsou přesné místně i časově, prošel jen v maďarském archívu víc než 600 hodin filmu.

Jak se Vám podařilo dohledat všechny kontakty? A jak lidé reagovali na Váš návrh natočit s nimi rozhovor?

Z desítek tisíc českých Židů deportovaných do míst, po kterých se ty filmy jmenují, se konce války dožilo přibližně 270. Zjistil jsem osud téměř všech a dohledal ty, kteří, když jsem začínal, ještě žili. Byl to takový závod s časem. Naživu jsem našel něco přes sedmdesát a vlastně všechny jsme je natočili, v dvaceti zemích pěti kontinentů. Ale to přesvědčování, aby promluvili, někdy trvalo třeba dva roky. Devadesát procent lidí, kteří se objevují v mých filmech, o své válečné zkušenosti nikdy nemluvilo. Jejich vlastní děti se o osudu rodičů často dozvěděly až díky těmto filmům. Hledání svědků bylo samozřejmě dost náročné, četba telefonních seznamů byla dlouhou dobu mojí oblíbenou zábavou. Vycházel jsem ze seznamů přeživších, různých databází, matrik – lidé si měnili jména a ženy se vdávaly, emigračních seznamů, apod. Takže když se mi třeba podařilo vypátrat, že ten člověk odešel v roce 48 do Ameriky, tak pokud neměl příliš běžné jméno, tak jsem zavolal všem lidem toho jména v Americe. To je samozřejmě možné dělat, jen když je jich několik stovek, hledat takto někoho jménem Katz nemá valnou cenu. Když těm lidem zavoláte a zeptáte se: „Byl jste v Salaspilsu?“, většina odpoví „Co?“. A jeden člověk řekne: „Proč se ptáte?“ Pak už jen zbývá ho přemluvit, aby s vámi vůbec mluvil.

Jejich ochota tak učinit byla samozřejmě individuální, ale někdy jsem se například nejdřív musel seznámit se všemi jejich přáteli a známými, aby mě „doporučili“ a vůbec k sobě pustili.

Změnil se nějak původní záměr během těch deseti let práce?

Od začátku jsem věděl, že ve filmech nebudou žádné dohrávané záběry, ani žádné současné, kromě rozhovorů, že všechno bude dokumentováno autentickými fotografiemi a archívy, proto jsem se od začátku tolik soustředil na jejich hledání. Malinko se změnilo to, že na začátku jsem si říkal, že ty informace, které jsou nyní řešeny mezititulky, budou sdělovány hlasy slavných herců. Neměl to být komentář v klasickém slova smyslu, ale byly by tam takové hlasové vstupy. To bylo čistě pragmatické rozhodnutí, protože když v titulcích můžete uvést, já nevím, Meryl Streep, tak lidi o ten film mají zájem, už jen kvůli jejímu hlasu. A tenkrát jsem k tomuto hvězdnému světu měl přístup, protože můj prastrýc, slavný britský režisér, mi slíbil, že mi ty hvězdy sežene – a zadarmo, samozřejmě, protože bych je těžko mohl zaplatit. Bohužel mezitím zemřel, ale vlastně jsou tím ty filmy čistší, jejich minimalismus je díky tomu dotaženější. Samozřejmě, moje představa o dějové lince jednotlivých filmů se průběžně vyvíjela tak, jak jsem natáčel jednotlivá interview, vždy vás něco překvapí. U takových filmů se nedá předem napsat scénář, ten vlastně vzniká až úplně naposled a konečnou formu tomu dodáte teprve ve střížně. Největší změnou oproti původní představě ale asi bylo rozšíření cyklu ze tří filmů na čtyři. I když jsem věděl, že v Estonsku přežily pouze ženy, nejdřív jsem přemýšlel, že spojím deportace do Lotyšska a Estonska do jednoho filmu. Nicméně, jakmile jsem měl natočeno pár rozhovorů, bylo mi jasné, že ty filmy musejí být dva. Taky jsem váhal mezi „prodejnějšími“, šedesátiminutovými filmy a dlouhometrážními. Ve střížně se pak ukázalo, že ty filmy lépe fungují, když mají hodinu a půl.

Co považujete za hlavní sdělení filmu?

To je strašně těžká otázka. Mohl bych na ni odpovědět, alespoň v tom smyslu, proč jsem ty filmy dělal, atd. Ale to by bylo na hodinu. Navíc je to vlastně otázka, která by měla spíše být zodpovězena diváky. Protože zjišťuji, že každé obecnstvo, každý divák, nachází v těch filmech jiné sdělení, odnáší si z promítání něco jiného. Mnohdy je to pro mne překvapivé, proto mám taky rád diskuze po promítání, protože se z reakcí obecnstva dozvídám spoustu věcí a pro mne samotného je to velice obohacující. Takže můj vlastní názor, o čem ty filmy vlastně jsou, se neustále vyvíjí a mění.

Co Vás jako historika dobře obeznámeného s tímto obdobím skutečně překvapilo?

Při té práci se samozřejmě dovídám spoustu nových faktů, ale co mě nejvíc znovu a znovu překvapuje je to, co všechno člověk vydrží a jak fascinující je to tvor.

Mnohokrát děkujeme a budeme se těšit na shledanou.

Lydie Fialová, 3. lékařská fakulta UK

pozvánka na projekce filmů [zde](#)